

УДК: 101.1; 371.13

Ганаба Світлана

ОБРАЗ ЛЮДИНИ ЕПОХИ «ПЛИННОЇ МОДЕРНОСТІ»

Акцентується увага, що складність, мінливість, не прогнозованість сучасних реалій зумовлені не лише природними та соціальними катаклізмами, але й антропологічною кризою, необхідністю розглянути людину як нову антропологічну реальність, відмовившись від традиційних уявлень, які сформувалися у попередні епохи. Наголошується, що у просторі сучасності складається нова ідентичність людини, яка детермінована лише сама собою, є можливою та відкритою світові.

Ключові слова: людина, плинна модерність, творчість, саморозвиток.

Ganaba S. The image of a human of the époque of instable modernity

Attention is accented to the problem of that complicity, non-changeability of modern realities are caused not only by natural and social cataclisms, but also by the anthropological crisis, the necessity of examining the person as a new anthropological reality, refused from the traditional ideas which were formed during the previous époques. It is stressed that in the space of modernity we have a new identity to a person, which is determined only by oneself, possible and open to the world.

Key words: a human, modernity, creativity, self-development.

Ганаба С. Образ человека эпохи «текущей модерности»

Акцентируется внимание, что сложность, быстрая изменяемость современных реалій обусловлена не только природными и социальными кризисными факторами, но и антропологическим кризисом, необходимостью рассмотреть человека как новую антропологическую реальность, отказаться от традиционных представлений, которые формировались в предыдущие эпохи. Подчеркивается, что в пространстве современности складывается новая идентичность человека, которая детерминированная только сама собой, есть открытая миру.

Ключевые слова: человек, текучая модерність, творчество, саморозвитие.

– Стан сучасності З. Бауман метафорично описує як «плинну модерність», засвідчуючи у такий спосіб швидку динаміку суспільних процесів, їх малу прогнозованість та складність. Сучасність постає, на думку дослідника, як текуча, розріджена, рухлива, версія модерності, яка нівелює будь-які схеми, не вкладається у жодні межі та не потребує ніяких зразків і прикладів [1, с. 105]. Сучасні цивілізаційні зміни характеризуються дедалі більшою неконтрольованістю змін та хаотичністю, свідчать про руйнацію сталих соціальних структур, які дотепер визначали життя соціуму.

– У такі періоди суспільного поступу руйнується викристалізована «органічна цілісність епохи» (М. Бердяєв), людське життя та свідомість перебувають у «граничній ситуації» (К. Ясперс), яка нищить звичний «грунт» людського існування та жорстко впливає на світовідчуття особи. Людина опиняється і перебуває у просторі небезпеки, безладу та потенційних ризиків, з якими до цих пір не мала справи. Вона стає заручницею світу, який сама створила, щосекунди зустрічаючись з реаліями майбутнього та виявляючи недостатню здатність адаптуватися до швидкоплинного життя. Масштабні та інтенсивні перетворення торкнулися суспільного життя, політики, економіки, господарства, культури, тобто усіх сфер життя людини. Вони зумовили зміни не лише довкола людини, але у самій природі людини. Складність та непрогнозованість сучасного світу залежить не лише від низки природних та соціальних катаклізмів, вона зумовлена антропологічною кризою. Проте кризу потрібно розуміти як ситуацію певного «пограниччя», «конфлікту», що засвідчує порушення попередньої рівноваги та перехід до якісно нової рівноваги. Відмінність природи стабільного та кризового стану, на думку Т. Сидоріною, полягає у динаміці, зміні, русі. «Якщо стабільність означає відтворення стійкого порядку, то кризовість є засобом руху соціальної системи від колишнього стану через дезорганізацію і конфлікт до нового стану», – зауважує дослідниця [3, с. 18].

– Ці думки є актуальними та продуктивними в умовах сьогодення, коли зазнають докорінних змін культурні горизонти буття людини, коли руйнується узвичаєний досвід та соціальні практики, моральні принципи, світоглядні орієнтири тощо. Зникають

ті звичні символічні орієнтири та горизонти всезагального, які тримають людину у бутті. Людина опиняється у стані лімінальності, культурної паузи, своєрідного культурного вакууму та порожнечі. Це ситуація переходу, коли звичне та стабільне вже зникло, а нове не ствердилося. Людина, щоб вижити, повинна культивувати нові начала, нові смисли, нові культурні «концептуальні персонажі».

– Сміслові наповнення поняття «людина» розуміється у контексті певного часового простору. Воно зазначає змін залежно від змін певної історичної епохи (недарма російською – «чело-век»). Власне у цьому сенсі, на думку С. Смирнова, людина максимально виявляє онтологічну ідею свого буття. Він розглядає людину як істоту, яка здатна іти в ногу з часом, вести продуктивний діалог із епохою, у якій живе та творить. «Бути людиною – значить бути в повноті буття», – стверджує дослідник [4, с. 10].

– Досвід сучасності засвідчує виникнення людини як нової антропологічної реальності. Цей образ докорінно різниться з тими традиційними уявленнями про людину, що склалися у минулі епохи. Метафоричний лозунг «смерть людини» (М. Фуко) розуміється як відмова від ідей та уявлень, які орієнтують дослідників на пошуки незмінної природи та вічної сутності людини. Навпаки, філософська антропология має зосередити свої зусилля на дослідженні реальної людини та проблем її життя в епоху криз та спокус інформаційної, технізованої епохи. Відтак людина не розуміється як певна даність, абстрактний ідеал чи взірці епохи, під які підлаштовуються реалії її буття, створюючи ідеалізовану, ілюзорну, полишену життя та перспектив розвитку картину. Привернути увагу до реальних проблем буття людини, відкрити нові горизонти її розвитку, на думку Л. Горбунової, можна за умови розгляду людини з погляду «онтологічного розмикання», тобто коли людина не є сталою величиною, а постійно відбувається, конститується у своїх практиках, визначається різноманітними діями, енергіями, є одвічно плюралістичною та багатоваріантною за своєю сутністю [5, с. 140]. Феномен людини у сучасному світі мислиться не ізольовано, а в сукупності з людською діяльністю, із середовищем, у якому вона живе та яке творить. Феномен людини у широкому сенсі варто розглядати як ефект присутності людини у світі, як інспіровану людською участю дійсність. Світ як глибинна реальність влаштований та-

ким чином, що він функціонує у взаємозв'язку з суб'єктом (таке твердження зустрічаємо, наприклад, у дослідженнях О. Князевої). Намагання розглянути людину в її зв'язку зі світом, розглядаючи світ як цілісну єдність, виступає певним методологічним орієнтиром, здатним зумовити перегляд традиційних уявлень про призначення людини та її діяльності.

– Пошук нових антропологічних проєктів відрізняється від класичного бачення тим, що з'явилися нові культурні форми, які не мали аналогів у минулому. Культурними формами сучасності, на думку С. Смирнова, є безмежна світова мережа та атомарна особистість, які у просторі сьогодення здатні реалізувати свою амбівалентну сутність: бути як генератором нових цивілізаційних змін, так і чинником катаклізмів та криз [4, с. 13]. Світове інформаційне павутиння, з одного боку, може стати як місцем загибелі людини, втратою того, що ми називаємо «людським у людині», а з іншого – є простором для саморозвитку людини, виступаючи фактично аналогом принципово відкритого світу. Атомарна особистість – є завжди людина можливісна, детермінована лише собою, яка здатна продемонструвати як найкращі людські якості, так і повну їх відсутність. Людина повсякчас творить власну ідентичність, є незавершеним проєктом у світі, що сам розвивається.

– Методологічним орієнтиром в осмисленні людини як можливої є практики «аутопоезису», використовуючи які вона здійснює виробництво власної сутності, веде пошук співмірних суспільним запитам культурних форм. Поняття «аутопоезис» (з грец. – «творення», «самовиробництво») було запроваджене до наукового обігу в 1973 році чилійськими дослідниками У. Матураною та Ф. Варелою. Науковці працювали над розв'язанням проблеми визначення сутності життя, виокремлення основи життя будь-якої живої системи. Традиційне визначення життя як здатності до відтворення собі подібних, тобто до репродукції, вони вважали неповним та обмеженим у трактуванні природи живого. Сутність життя, на думку дослідників, полягає у підтримці власної ідентичності живою системою, тобто здатності до «аутопоезису». Аутопоезисна система будується за принципом самовибудовування, вона створює саму себе, використовуючи свій власний потенціал. Процес самовибудовування не є ізольованим, він знаходиться повсякчас у ситуаційній та взаємній детермінації

із світом. Тобто самовибудовування людиною самої себе передбачає і самовибудовування, конструювання світу довкола людини, а не його відображення. Резонанс людини та світу передбачає стан творчого натхнення. О. Князева звертає увагу, що практики «аутопоезису» лише висвітлюють сутність людини, розкривають її внутрішній творчий потенціал. Самовибудовування знаходиться в основі роботи творчої інтуїції, інсайту, озаріння. Під час самовибудовування, як зазначає дослідниця, відбувається заповнення відсутніх ланок, «перекидання мостів», самовибудовування цілісного образу довкола обраної ключової ланки. «Інтуїція завжди холістична, на відміну від логіки, котра аналітична. Власне потік думок і образів в силу власних потенцій ускладнюється і спонтано вибудовує себе, – зауважує дослідниця [5, с. 59].

– У просторі «можливості бути» (С. К'еркегор) складаються нова фігура ідентичності людини як людина-аутопоезис, людина-переходу, що творить сама себе. А перехід мислиться як єдиний спосіб буття такої людини. С. Смирнов називає таку людину як людину-понтифіку, яка здатна «наводити мости», встановлювати звязки у творенні власної картини світу. Образ людини-понтифіка є найбільш складним, оскільки він містить у собі образи інших ідентичностей. Дослідник виокремлює такі ідентичності людини: 1) людина-челенджер (challenge) – яка приймає виклики сучасності та здатна надати принцово нові, адекватні ситуації відповіді та рішення; 2) людина-чойсер (choice) – робить вибір повсякчас у новій ситуації, у мережі-лабиринті це є основним заняттям; 3) людина-мережевик (networker) – збірний образ людини сучасного буття, що перебуває у мережевому просторі. Як приклад, експерти, аналітики, фахівці зі світових проєктів, які живуть у літаках з ноутбуком та мобільником; 4) людина-навігатор – провідник по лабиринту, тобто людина, яка задає орієнтири, скеровує, забезпечує реалізацію певного акту, події [4, с. 17]. Ці фігури ідентичності відображають головну ідею – ідею буття людини у переході, у стані лімінальності, коли вона втрачає попередній статус, але не здобуває нового усталеного.

– Людина опиняється та перебуває у просторі небезпеки, безладу і потенційних ризиків, з якими до цих пір не зустрічалася. Такі обставини спонукають до пошуків нових життєвих смислів, що покликані подолати всеохоплюючий стан ситуативної тривожності, задовольнити вітальні та духовні потреби людини,

окреслити шляхи її самовираження та самовдосконалення, культивувати здатність збагнути та розкрити світ власної унікальності та духовно-культурної самотності.

Література:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман ; пер. с англ. под ред. В. А. Иноземцева. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
2. Бескова И. А. Природа и образы телесности / И. А. Бескова, Е. Н. Князева, Д. А. Бескова. – М. : Прогресс-Традиция, 2011. – 456 с.
3. Сидорина Т. Ю. Философия кризиса. Учебное пособие / Т. Ю. Сидорина. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 456 с.
4. Смирнов С. А. Человек перехода / С. А. Смирнов // Преподавание социально-гуманитарных дисциплин в вузах России. – М., 2004. – С. 9–18.
5. Трансгуманітарність як чинник розвитку сучасної науки та освіти. Матеріали методологічного семінару // Філософія освіти. – № 1–2. – 2011. – С. 98–141.